CONSIDERATIONS BASED ON THE IDEOLOGY AND RELIGION IN DACIA AND ROMAN DACIA IN COMPARISON TO THE ORIENTAL AND GREEK-LATIN WORLD

Ştefan Lifa
University of the West, Timişoara

Abstract: The study aims to show, based on literary sources, the importance that Zalmoxis had in ancient Dacia and the resemblance between his doctrines and the Greco-Roman doctrines. We have analyzed various components of Zalmoxis and the religions of mysteries ideology and the evolution of dacian society before and after Roman conquest. There are in this sense analogies and even a continuity with Christianity.

Keywords: ancient history, written sources, Dacia, Zamolxis, mystery religions

Căpeteniile ginţilor patriarhale aveau autoritate morală, nu publică. Aceste ginţi se bazau şi ele pe legături de rudenie, iar membrii lor , fiind deci înrudiţi ,erau egali. Un trib era condus de şefii ginţilor , iar unitatea juridică de bază nu era insul sau familia , ci grupul în întregime[1] . Treptat , societatea a evoluat spre cea de-a doua fază a civilizaţiei fierului , când a devenit necesară formarea uniunilor de triburi[2] . Printre autorii care oferă informaţii despre daci îl găsim pe Herodot şi mai apoi pe Diodor din Sicilia – *Biblioteca istorică* , Strabon – *Geografia*, Pompeius Trogus, Suetoniu , Dio Cassius , Appian, Ptolomaios, din Alexandria etc. Căpeteniile militare ale dacilor era bineînţeles ajutate de preoţi. Aici îl putem pomeni pe foarte cunoscutul Zalmoxis din istoriografia antică , el fiind cel căruia i s-a atribuit impunerea unei serii de principii morale şi de conduita în societate[3]. Trebuie să subliniem de la început că toate aceste informaţii ne –au parvenit prin filieră indirectă , prin intermediul autorilor greci şi apoi cei romani [4]. Zalmoxis a fost pomenit deja de Herodot în *Istoriile* sale (IV, 95). Refritor la existenţa lui , datele sunt insuficiente . Am putea presupune doar că a trăit în secolul al VI-lea sau al V-lea î.Hr.[5] Fără a avea pretenţia vreunei comparaţii , trebuie să amintim că în Orient în acea au apărut profeţi şi întemeietori de religii , cum ar fi : Budha , Confucius cu a sa filosofie socială , Lao Tzî, Zarathustra , profeţii din Vechiul Testament . În teritoriile grecilor antici însă vremea apariţiei unor mari reformatori precum Solon , Pisitrate , Clistene sau Servius Tulllius în Peninsula Italică [6] etc. Zalmoxis a fost des pomenit de istoricii antichităţii şi de cei din epoca medievală timpurie. În secolul al VI-lea d.Hr. ,

[1] Leroi-Gourham , *Gestul şi cuvântul* , vol.II, Bucureşti , 1983, p.136; A.Giulian , *Lumea culturii primitive* ,Bucureşti , 1979, p.213; J.Lips , *Obârşia lucrurilor* , Bucureşti ,1960, p.406.
[2] *Istoria dreptului românesc* (sub redacţia lui I.Ceterchi), vol, Bucureşti , 1980 , p.45
[3] H.Crişan , *Sipitualitatea geto-dacică* , Bucureşti , 1986, p.324
[4] Autorii în ale căro scrieri găsim referiri la Zalmoxis , în diverse contexte , ar fi Herodot , *Istorii* IV, 94, 95, 96, Hellanicos din Mitiliene , *Obiceiuri barbare* , passim ; Platon *Charmides* , 156d, 156 e, 157 a; Mnaseas , *Lexiconul lui Fotius* , 23, Diodor din Sicilia ,*Biblioteca istorică* , I,94, 2; Strabon, *Geografia* , VII, 3,5, VII,3, 11, XVI,2,39;Apoloniius din Tiana , *Regele şcipilor* , passim; Appuleius, *Appologia*, 26; Lucian , *Scitul sau oaspetele* , I; Herodian , *Despre ortografie* , II, 514; Clemens din Alexandria , *Covoarele* , I, 15, IV, 8; Origene , Contra Celse, II,55,III,34,III,54; Diogenes Laertios , *Despre vieţile şi doctrinele filosofilor*, I, I; Prophirios , *Viaţa lui Pythagora*,14, 15 lamblicos , *Viaţa lui Pythagora*, XXX; Iulian Apostata , *Împăraţii* , 22; Theodoretos din Cyr , *Terapeutice* ,1, 25; Enea din Gaza , Teofrast sau despre nemurirea sufletului sau despre nemurirea trupurilor . Dialog , LXXXV,540;Hescgios din Alexandria , *Culegerea alfabetică de tot felul* , passim , Iordanes , *Getica*, 39 ; Agathias , *Istorii* , prefaţă , 3 ; Leon Diaconul , *Istoria* , IX , 6; Suidas , *Lexicon* , II, 500, IV, 262 etc.
[5] Dacă ar fi să luăm în considerare spusele lui Hllanicos din Mitilene , cum că Zalmoxis i-ar fi precedat lui Pythagora , l-am putea şi înaintea , în timp , poate în Hallstatul-ul timpuriu când , conform lui D.D.Berciu (*Zoriile istroriei în Carpaţi şi la Dunăre* , Bucureşti , 1966, p.237 şi urm.) se produce o unificare cultural a arealului carpato-dunărean.
[6] N. Ursulescu, *Dacia în cadrul lumii antice* , Iaşi, 1992, p.45

BDD-A23142 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:35 UTC)

Iordanes a scris despre Zalmoxis , numindu-l rege şi afirmând în lucrarea sa *Getica* , 40 ,că ,datorită învăţăturior lui , „ *goţii (geţii) au devenit aproape egali cu grecii* ”. În secolul al III-lea î.Hr neoplatonicianul Iamlicos a considerat a fi drept un adevăr incontestabil faptul că Zalmoxis le-a scris legile geţilor. Este probabil ca statul dac să fi avut o structură similară cu a statului roman din epoca lui Servius Tullius . Instituţiile sale să fi consevat şi o parte din relaţiile gentilice.[7] Astfel peotul Ovidiu cel exilat de Augustus la Tomis ,a afirmat în peoziile sale că autohtonii îşi mai exercită şi ei înşişi justiţia[8].. Rolul aristoctraţiei şi al preoţimii în organizarea social-economică a crescut foarte mult[9]. Alături de propietatea privată a coexistat şi obştea sătească[10].

Poetul Vergiliu (*Georicele*, III, 375) afirma despre locuitorii de la Dunăre că : *„ îşi duc viaţa liniştită şi sigură în bordeie / săpate adânc în pământ ; adună trunchiuri de stejar şi ulmi întregi /pe care îi rostogolesc pe vatră şi-i pun pe foc* „. Acelaşi autor (*Eneida* , III, 34-35) a scris şi despre zeul Marte, „ *care ocroteşte ogoarele geţilor”.* Din versurile lui Horaţiu se pot desprinde alte informaţii importante. Acest din urmă autor a afirmat (Ode , III, 24) că : „*la fel şi geţii cei aspri/cărora pământul nehotărnicit /le dă roade şi cereale bune ./Nu le place să cultive acelaţi orog mai mult de un an*”. Deci la geto-daci tradiţia era ca pământul agricol să fi atribuit prin rotaţie anuală sau prin tragere la sorţi ori prin decizia sfatului bătrânilor – instituţie pe care o găsim şi după retragerea aureliană. La fel Ovidiu (*Epistulae Ex Ponto*, III, 10) a scris că : „ *duşmanul abia dă răgaz agricultorilor să sape pământul* „ , referindu-se şi la el la ocupaţiile populaţiei de aici. Din analiza acestor texte , întrevedem existenţa propietăţii nehotărnice şi private în cadrul obştilor[11]. Nu este absolut necesar să dispară complet legăturile de rudenie . În acest sens este suficientă o comparaţie cu Roma antică unde, şi după apariţia statului ,impozitele se puneau pe un trib (lat.*Tributum*).

În secolul al VI-lea î.Hr.Herodot , în *Istorii* , cartea a IV.a , 95 a scris că Zlamoxis şi-a împărtăşit cunoştinţele sale *fruntaşilor ţării* . La 514 î.Hr exista deci o uniune de triburi , capabilă să se opună regelui Darius . Apoi , cu toate că episodul ce i-a avut drept protagonişti pe Dromichaites şi Lisimah sugerează existenţa democraţei militare în aceste zone, valoarea acestuia are o adevărată tentă moralizatoare . Un alt epsod de prin anul 2000 î.Hr. , şi anume despresurarea Histriei de către Rhemaxos şi fiul său , sugerează o continuitate dinastică , adică o formă superioară democraţiei militare [12]. La fel , evenimentul din a cărui desfăşurare cunoaştem numele unui alt şef geto-dac , Zalmodegikos[13], denotă că autohtonii aveau deja o organizare instutuţională în cadrul unei formaţiunii politice ce putea încheia şi garanta tratate. Existenţa fortificaţilor pe înălţimi şi a aşa ziselor *„morminte princiare*”[14] demonstrează , printre altele , şi apariţia diferenţierilor sociale . Majoritatea scrierilor referitoare la acest subiect analizează cunoscutul text al lui Criton , medicul grec ce l-a însoţit pe Traian în războaiele dacice , text care atestă existenţa în secolul I d.Hr. a unor înalţi funcţionari ce asigurau „*bunul mers al agriculturii*” şi a altora în fruntea cetăţilor (deci funcţii

[7] V.Hanga , *Les institutions du droit coutumiar romain* , Bucureşti , 1988, p.14
[8] *Ibidem*
[9] M.Opperman , *Tracii între Arcul Carpatic şi Marea Egee,* Bucureşti , 1988, p.195; A. Bejan *, Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până la formarea statelor feudale* , Timişoara , 1995 , p.14 şi urm.; etc.
[10] Bodor , *Contribuţii la problema agriculturii în Dacia înainte de cucerirea romană . Problema obştilor la daci , partea I,* în SCIV, 7,1956,p.3-4; partea a II a în SCIV , 8, 1957 , I-4, p.137-148; H. Daicoviciu , *Observaţii privind obştea sătească la geto- daci*, în SCIV ,11,1960, I, p.135-139; Idem , *Dacii*, Bucureşti , 1963, p.141; D.M.Pippidi , *Contribuţii la istoria veche a României* , Bucureşti , 1967, p.238 şi urm.;etc.
[11] Au fost citate şi discutate mi ales afirmaţiile lui Horaţiu : V.Hanga , *op.cit.*, p.15*; Istoria dreptului ….(*sub redacţia lui I.Ceterchi), vol. I, p.67 etc.
[12] D.M.Pippdi , op. cit., p.186
[13] Idem , *Despre statul ostaticilor în antichitate în legătura cu raporturile grecilor cu geţii în Dobrogea elenistică , în ST.CT., 21.*
[14] E.Moscalu , *Mormântul princiar getic de la Pereut* (jud. Teleorman) , în Thraco –Dacica , 7, 1-2, 1986, p.59-70 şi D.Bereciu , *Arta traco-getică* , Bucureşti , 1969 , p.33-76 referitor la Agigol

BDD-A23142 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:35 UTC)

admnistrative şi militare). Nobilii cunoscuţi din izvoarele scrise sub numele de trabostes sau pileati şi-au rezervat din plin drepturile civile şi politice , în timp ce restul poporului [15] a jucat un rol mai redus , la fel şi plebea romană în epoca servituiţii. Se pot face în acest sens şi comparaţiii cu galii, despre care Cezar scria (*De bello gallico*, VI, 13) : „ poporul nu îndrăzneşte să întreprindă nimic şi nu este chemat la nici o adunare „ *Din punct de vedere îi putem aminti şi pe germanici (Tracitus, De origine et situ Germanorus , XV,3) , unde : „triburile au obiceiul să trimită căpetenilor , de bună voie şi fiecare dându-şi partea ,vite sau grâne care primite de ei ca o cinste , le îndeplinesc şi trebuinţele”*.

Diverse religii şi sisteme filosofice propovăduiesc credinţa în viaţa de apoi ,dualitatea corp-suflet. Această credinţă exista şi în doctrina pythangoreică şi mai înainte (Strabon), în învăţăturile lui Zalmoxis . Hellanicos din Mitilene afirma că zalmoxianismul a precedat doctrina lui Pythagoras ; din *Obiceiuri barbare* putem observa că el afirma : „*Dar mi se pare că Zalmoxis a trăit cu mult înaintea lui Pythagoras*”;*” ei* (geto-dacii*) spuneau că cei morţi pleacă la Zalmoxis şi că se vor întoarce „*. Herodot a scris în acest sens (*Istorii*, IV,95) că Zalmoxis conducea întrunirile fruntaşilor ţării „ *învăţându-i că nici el , nici oaspeţii săi şi nici unul dintre urmaşii acestora nu vor muri ,ci vor merge într-un anume loc ,unde vor trăi pururi şi vor avea parte de asemenea de toate bunătăţile*”.

Se găsesc şi unele asemănări între religiile misterelor şi creştinismul vechi[16]. Motivul banchetului ritual a fost pomenit de Herodot (*Istorii*, IV, 95) : Zalmoxis *„îi primea şi îi punea să banchetuiască pe fruntaşii ţării* „ cărora li se adresa înprimul rând . Banchetul ritual este prezent şi în reliefurile ce-i reprezintă pe Cavalerii Danubieni. Cele mai multe dintre aceste reprezentări sunt formate din câte trei registre ,banchetul fiind reprezentat în cel superior[17]. Mai putem aminti apoi şi Cavalerul trac- divinitate despre care cunoaştem prea puţin. El se găseşte frecvent pe altarele funerare, calul său fiind animal solar , poate reprezenta apoteoza defunctului[18], credinţa în viaţa de apoi.

Doctrina propovăduită s-a existins în timpul lui Strabon , fiind pentru unii daci un mod de viaţă. În *Geografia* ,VII,3,3 acest autor scria că : „*practica pythagoreică de a se abţine de la carne a rămas la ei ca o poruncă dată de Zalmoxis „. Tot de la Strabon avem informaţia conform căreia aceştia „ se hrănesc cu miere , lapte şi brânză ,ducând un trai liniştit (...), Unii traci îşi petrec viaţa fără să aibă legături cu femeile (...) ei sunt onoraţi şi socotiţi sacri ,trăind aşadar feriţi de orice primejdie* „ (*Geografia*, VII,3,3). Toate acestea au determinat adâncirea cercetărilor privind asemănările dintre zalmoxianism şi religiile misterelor[19] (Hermes , Orfeu , Osiris şi corespondentul său în lumea elenistică – Dyonisos , Pythagoras, Platon).

În ceea ce priveşte zeii misterelor , Strabon (*Geografia*, VII,67) îl aseamănă pe Zalmoxis cu Amphioraus , Trophonius, Orfeu, Musaios. Din scrierile lui Platon (*Republica* ,II, 363, c-d) aflăm unele informaţii mai ample referitoare la acesta din urmă –Musaios era un personaj care, asemenea lui Orfeu , a coborât în Infern.

Pythagoras , alături de care a fost pus Zalmoxis , a fost şi el comparat cu Aristeas, Alaris, Epimenide, Phomion, Empedocle şi Dyonisos[20].Despre Aristeas din Pronconesos a scris şi Heorodot (*Istorii*, IV, 14-15). El era devotat al zeului Apollo şi avea capaciteatea de a

[15] N.Ursulescu , *op.cit*., p.47; rămâne de discutat doar dacă oameni de rând (comati) erau locuitori ai satelor (gr.come) sau pur şi simplu pletoşoi (lat. Coma “ *pletoşi”* , după Dio Cassius) ; M.Operrman , *op.cit*., p.166.
[16] G. Ory , *Originile creştinismului* ,Bucureşti , 1980, p.130 şi urm
[17] H.Crişan ,*Civilizaţia geto-dacilor romane* (sub redacţia lui D.Tudor), p. 175
[18] *Ibidem*
[19] G. Ory , op.cit., p.158-159; literatura ecleziastică şi nu numai a pus şi problema unor anumite asemănări cu secta esenilor: I.Comab *Scrieri bisericeşti în epoca străromană*, Bucureşti , 1976, p. 22-24; M.Oppermann, *op.cit.*, p.224; M.Eliade, Istoria credinţelor şi ideilor religioase , vol.II, Bucureşti , 1980, p.74; I.H.Crişan ,*Spiritulitatea* …, p.276-3777; Idem *Civilizaţia*..., vol.II, p.131-137; N.Ursulescu , *op.cit*., p.45; I.Banu ,*Profeţii biblice vorbind filosofiei*, Bucureşti,1994, p.34 şi urm.
[20] *E. Rhode, Psiche , Bucureşti, 1985, p.127*

BDD-A23142 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:35 UTC)

muri şi învia , de a dispărea şi apărea în diverse locuri[21].Conform lui Pinius cel Bătrân (*Istoria naturală* , VII, 174), Hermotimus din Clazomene putea sş-şi părăsească corpul şi să călătoreacă în diverse locuri .Empedocle ,apropiat a lui Pythagoras ,era un şaman grec ale cărui practci denotau metempshihoza[22].Pythagoras însuşi avea relaţii cu zeii şi cu spiritele şi putea fi prezent în mai multe locuri deodată[23]. Revenind la geto-daci , Strabon (*Geografia* , VII,3,5; VII,3,II), după descrierea asemănărilor pomenite mai sus , a scris că : „*mereu se găsea cineva gata să-l sfătuiască pe rege şi acestui om geţii îi spuneau zeu*".Iordanes (69.71) scria în aceaşi termeni şi despre Deceneu. Eroii civilizatori , profeţii, zeii care se sacrifică au fost prezenţi în tot arealul cuprins între Egipt ,Orientul Apropiat, zonele grecilor antici, Roma şi teritoriile locuite de traci, iar metempsihoza nu era o noţiune necunoscută.

În acest sens N.Gostar a susţinut ideea conform căreia zeul suprem al geto-dacilor era un zeu asemănător lui Marte[24]. Prin prisma acestei ipoteze deducem încă o dată rolul preponderent de erou civilizator, de profet al lui Zalmoxis (s-ar putea vedea în acest sens şi Vergilius, *Eneida*, III, 35, precum şi Ovidius, *Tristele*, V, 2; 69, V, 3, 22; Iordanes etc.)

Gnosticismul geto-dac începea probabil cu aşa numita *şcoală zalmoxiană* şi existau în acest sens mai multe metode de a obţine nemurirea. Există interpretări pe această temă ; Al. Vulpe propune însă să ne limităm la informaţiile oferite literare[25].

Zalmoxis (poate zeu sau poate mare preot al lui Gebeleizis-Nebeleizis) a dezvălui adepţilor săi un sistem filosofico-reliogios ce face cunoscută calea pe care se poate merge spre nemurire ,la care aspira orice geto-dac: trimiterea mesagerului din patru în patru ani[26], idee în legătura cu religiile misterelor[27]. O a doua cale se referea la sala de primire ce-i avea drept invitaţi pe „*fruntaşii ţării*[28]".Conform izvoarelor literare credinţa în nemurire era o idee răspândită printre toate triburile tracice. Pentru Eliade moartea şi revenirea din patru în patru ani a lui Zalmoxis constituia un fel de iniţiere[29] şi în acest din urmă caz concluzia privind legătura strânsă cu doctrina pythagoreică Gnosticismul zalmoxian putea foarte probabil să fie un sistem dualist: sprit-materie, lumină-întuneric. Revenind la primele idei ,Herodot (IV,95) scria la un moment dat că Zalmoxis „*s-a arătat tracilor*",lucru ce l-a determinat pe V.Pârvan să afirme că „*misterul*" acestei învieri se sărbătorea o data la patru ani[30]. Orfismului dyonisiac i-a dat mai puţină atenţie ,dar conform lui Platon (*Charmide*,156) şi acesta acorda o mai mare importanţă sufletului decât trupului . La fel ,Zalmoxis avea în preajma sa o serie de „*medici*" care erau adepţi ai primatului sufletului ,aplicau în vindecări ceea ce am putea numi o metodă totală[31].

Strict din acest punct de vedere, în Vechiul Testament profetul Ieşaiahu afirma şi el că trebuie să nu se mai asocieze sferei spiritualităţii ceva ce aparţine corporalităţii şi să se meargă până la „*ultima consecinţă a contractului dintre materie şi spiritualitate*[32]", iar profetul Hagai ajungea ,spre exemplu, la ideea de „*reşedinţă a lui Dumnezeu*[33]",aceste condiţii fiind mai aproape de zalmoxianism decât de doctrina lui Platon. Astfel, bazându-se pe afirmaţiile lui

[21] D.P.Bolton *Aristeas of Proconesos* , Oxford, 1962, apud. M.Eliade *; De la zalmoxis* …, p.52;nota44
[22] E.R.Dodds, *Dialectica spiritului grec*, Bucureşti, 1985, p.145
[23] M.Eliade , *De la Zalmosis* …, p.54-56; Idem *, Şamanismul şi tehnicile arhaice ale extazului* , Buvureşti , 1996 , p.305-306.
[24] N.Gostar ,*Zalmoxis-Zalmoxis –zeul suprem al dacilor*, în Cecetări istorice , 12-13, 1981-1982, p. 288-289-zeul suprem era un zeu asemănător lui Marte şi nu Zalmoxis, al cărui cult s-ar fi pierdut .
[25] *Al.Vulpe , Geto-dacii, p.300 şi urm*
[26] H.Crişan , *Spiritualitatea* …, p.427-419
[27] G.Ory , *op.cit*., p.142 şi urm
[28] H.Crişan , *Spiritualitatea*…,p. 346 cf lui Herodot , Istorii, IV, 95
[29] M.Eliade , *De la Zalmoxis*…, p.54
[30] V.Pârvan , *Getica* , Bucureşti, 1976, p.153
[31] Coman, *Scriitori bisericeşti în epoca străromană* , Bucureşti , 1976, p 37-42
[32] Banu , *Profeţii biblice vorbind filosofiei*, Bucureşti, 1994, p.34 şi urm.
[33] Ibidem, p.120

BDD-A23142 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:35 UTC)

Pompinuos Mella[34], putem distinge trei „*forme de nemurire*" în doctrina lui Zalmoxis : când se întorc sufletele ,când nu revin ci trec la o existenţă fericită şi când moartea îmseamnă schimbarea domicilului cu unul mai plăcut. În doctrina lui Platon Zeul nu „*se arată*" şi de fapt nu este nevoie de existenţa unui zeu.

În altă ordine de idei este nevoie să subliniem şi faptul că trimiterea unui sol la Zalmoxis era o practică în concordanţă cu obiceiurile greco-romane. Astfel, informaţii despre sacrificii umane am găsit la diverşi autori cum ar fi Plutarh (*Vieţi paralele-Viaţa lui Themistecles*, XIII), care prezintă mai sus menţionatele sacrificii înainte de lupta de la Salamina-anul 479 Î.Hr; apoi ele sunt menţionate şi de Titus Livius (*Breviarum Ab Urbe Condita* , XXII, 57, 6) -cu ocazia înfângerii de la Canae. În cinstea zeului Marte se făceau alte scarificii umane prezentate de Dio Cassius în *Istoria Romană*, XLIII, 24. În Roma antică ele nu au fost interzise decât abia în anul 97 d.Hr[35]. Despre sacrificiile umane la geto-daci pomeneşte Clemens din Alexandria în lucrarea *Covoarele* , IV, 8. Tot în acest sens a scris şi Iordanes (*Getica*, 41) despre geţi că : *pe acest Marte totdeauna l-au înduplecat printr-un cult sălbatic, socotind că şeful războaielor trebuie împăcat prin vărsare de sânge omenesc*.

Nu cunoaştem amănunte referitoare la perpetuarea zalmoxianismului şi nu credem /nu ştim dacă împotriva lui s-au luat măsuri asemănătoare cu cele luate de Tiberiu sau Claudius împotriva druismului celtic (Suetoniu, *Claudius*, XXV: *desfiinţă Gallia şi religia de o mare cruzime a druizilor ,interzisă sub Augustus numai cetăţenilor romani*). Aşa cum am afirmat, lipsesc dovezile clare referitoare la pepetuarea cultului lui Zalmoxis sub forma sa clasică, el poate că a şi dispărut odată cu aristocraţia (*fruntaşii ţării*-n.n) şi preoţimea geto-dacă; se vor perpetua însă în *Interpretatio Roamana* Marele Zeu şi Marea Zeiţă[36]..

Cultura materială romană superioară a cucerit multe teritorii înaintea armatelor romane . Limba latina s-a impus şi multe provincii au fost definitiv romanizate. Imperiul avea însă nevoie şi de alţi factori de coeziune , de ordin spiritual. În acest sens speranţa mesianică creştină era, de asemenea , superioară aspiraţiilor aşa zis naţionaliste romane. Astfel , Vergilius se referea la un moment dat la un conducător roman ideal, un fiu ce urma să i-se nască lui Augustus[37]. Adeziunea la cultul imperial a fost inegală , în funcţie de diverse provincii sau timpuri; este cert însă nimeni nu credea că „împăratul era cu adevărat zeu sau se împărtăşea din esenţa divinităţilor[38]". Cultul imperial a funcţionat ca o religie politică care nu răspundea aspiraţilor oamenilor ce doreau să fie mântuiţi[39]. În comparaţie cu această din urmă idee , speranţa în venirea unui Mesia[40], propagată de creştinism , corespundea nevoilor şi aspiraţilor din acea vreme. Ideea aceasta , precum şi sacrificiul de răscumpărare ce se afla în centrul doctrinei creştine[41], viziunea escatologică proprie, universalitatea , toate i-au hotărât superioritatea. În întreg Imperiul (ca şi în Dacia romană) Constitutio Antoniniana (212) nu a adus egalitatea deplină din punct de vedere juridic, iar egalitarismul creştin era astfel mai bine primit.

Foarte probabil este ca, în ascensiunea sa religia creştină ar fi avut în Mithras cel mai puterncic adversar . Astfel, dovezi răspândirea acestui cult au fost descoperite în toate provinciile europene[42]. Sub influenţa zorotarismului , Mithras era un intermediar în lupta

[34] Pomponius Mella , apud I.Coman , *op.cit.*, p.35-36
[35] Acest sens M.Maus , H.H.Hubert , *Eseu despre natura şi funcţia sacrificiului* , Bucureşti, 1994, passium
[36] H.Crişan , *Civilizaţia*…, vol.II, p.138
[37]E. A.Cairns, *Creştinismul de-a lungul secolelor .O istorie a Bisericii Creştine* , B.E.E., Internaţional , Dallas, t,X, 1992, p.34
[38] E.Cizerek,*Mentalităţii şi instituţii*.., p.237
[39] *Ibidem*
[40]V.Kernbach, *Biserica în involuţie* ,Bucureşti, 1984, p.1999, J.M.Kitagawa,*În căutarea unităţii. Istoria reliogioasă a omenirii ,Bucureşti , 1994, p.112-114*
[41]V.Kernbach, *op.cit.*, p.313
[42] M.Claus , *Der Mithras Kult im Romische Reich,* p. 55-77-*cultul lui Mithras în Dacia Romană*

BDD-A23142 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:35 UTC)

dintra Ahura Mazda şi Ahriman ; el a devenit curând zeu al soarelui , al pământului şi al morţilor. Născut la 25 decembrie , şi Mithras , asemenea altor zei ai misterelor , avea în grijă sufletele , iar sacrificiul taurului la coborârea se asigura nemurirea adepţilor săi. Dacă cultul Cavalerilor Danubieni , spre exemplu , avea trei grade de iniţiere(berbec, soldat şi leu), cultul lui Mithras presupunea probe foarte grele şi avea şapte grade de iniţiere (corb, tănui, soldat , leu , persan , curiei al soarelui şi tată)[43]. Faptul că ceremoniile erau stric secrete ,apoi încercările grele la care erau supuşi (purificaţi) adepţii acestui cult , excluderea femeilor ,deci teoretic jumătate din populaşia pe care trebuie să o cuprindă , au constituit pentru mithraism tot atâtea obstacole în a se generaliza în Imperiu.

Constantin cel Mare a văzut ce rol important pe care l-ar putea juca creştinismul în păstrarea unităţii Imperiului Roman , care era ameninţat din interior de tendinţele centrifuge ale diverselor popoare . Edictul de toleranţă dat împreună cu Licinius îl completează pe cel dat de Galerius în 311, dar erau abrogate dispoziţiile restrictive cu privire la creştini ; se ordona astfel şi restituirea lăcaşurilor de cult , ale bunurilor confiscate , inaugurându-se o nouă jurisprudenţă privind aceste bunuri ale bisericii[44]. Chiar şi în cazul în care unele lăcaşuri fuseseră cumpărate de particulari , aceştia din urmă aveau să fie despăgubiţi de către stat; aceste dispoziţii au fost comunicate prin circulare (Lactantius , *De mortibus persecutorum* , 48 ; Eusebiu din Cezareea, *Istoria eccleziastică* , X, 5, 1-14) în tot Imperiul. O circulară asemănătoare a fost adresată de Licinus provinciilor din Orient şi mai ales Asia Mică după înfrângerea lui Maximinus Daia , nefiind exclus a acesta din urmă să fi făcut la fel înainte de a muri tot în scopul de a căştiga sprijinul creştinilor numeroşi în părţile orientale ale Impeiului)[45]. O serie de măsuri luate de Constantin au întărit puterea bisericii creştine : din 315 el a renunţat la riturile păgâne , apoi a crescut autoritatea episcopilor care au dobândit , începând din vremea lui şi puterea civilă : se permitea astfel eliberarea scalvilor în bserică în prezenţa acestor episcopi (317) , creştinilor le sunt permise funcţii publice înalte (317), apoi se putea declina competenţa judecăţii civile în favoarea episcopilor (din 318) ; *Dies Solis* (ziua Soarelui) a devenit una şi aceaşi cu „*Ziua Domnului"* , declarată zi de repaus (321), iar biserica putea moşteni prin testament averile enoriaţilor (322) şi, în sfârşit „Zeul Soare" dispare (322) definitiv de pe monede[46]. Totodată . Constantin cel Mare , a fost primul care a convocat sinoade bisericeşti (Arles, Niceea). Până la un moment dat împăraţii au fost asimilaţi în mod constant cu zeii , în special cu soarele, *Sol* (sec.III). De asemenea , până în 370 şi-au păstrat şi titulatura de *pontifex maximus* , cu toate că pe unele inscripţii deja *Imperator Caesar Augusti* apărea alături de *Dominus noster* , dar cultul imperial (*Codex Theodosianus*, 15, 4, I) , puternic ancorat în tradiţie , nu a fost interzis decât în 425[47]. Încă de la sfârşitul secolului al III lea , lumea romană începuse să se raporteze la alte sisteme de valori : pe de o parte supunerea faţă de ordinea socială , sacralitatea împăratului , fastul de inspiraţie orientală , iar pe de altă parte rezistenţa faţă de acestea din urmă ; în secolul al IV-lea , odată cu Constantin cel Mare , apoi cu Constantiu , creştinismul triumfător a introdus „ *harul*" şi „ *binecuvântarea*" dată de episcopi la rang de lege şi a apărut în cele din urmă o nouă solidaritate în cadrul Imperiului[48].

Locul acestui Imperiu a fost luat de „ *naţiunea creştină"* care, în decursul primului mileniu , a cuprins în graniţele ei populaţiile europene sau pe cele care s-au stabilit aici.

[43] Ibidem, p. 3-9 ; *Enciclopedia civilizaţiei romane* (coord. D. Tudor), Bucureşti ,1982, p.506
[44] N.Iorga , *Istoria vieţii bizantine .Imperiul şi civilizaţia după izvoare* , Bucureşti , 1974, p.61 şi urm ; I.Barnea , O.Iliescu , *Constantin cel Mare,* Bucureşti, 1982, p. 37-39.
[45] *Ibidem*
[46] *Ibidem* ,p.42
[47] E. Cizerek, *Mentalităţii şi instituţii*.., p.237-2388;253
[48] *Ibidem*, p.41-42

BDD-A23142 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:35 UTC)

Bibliografie selectivă

Izvoare privind istoria României , vol.I, Bucureşti , 1964; vol.II, Bucureşti, 1970; vol.III, Bucureşti 1975; vol.IV, Bucureşti, 1984

I. Banu , *Profeţii biblice vorbind filosofiei*, Bucureşti, 1994

I.Barnea , O.Iliescu , *Constantin cel Mare,* Bucureşti, 1982

D.P. Bodor , *Contribuţii la problema agriculturii în Dacia înainte de cucerirea romană* . *Problema obştilor la daci* , partea I, în SCIV, 7,1956,p.3-4; partea a II a în SCIV , 8, 1957 Bolton, *Aristeas of Proconesos* , Oxford, 1962,

I.Coman, *Scriitori bisericeşti în epoca străromană* , Bucureşti , 1976

H.Crişan ,*Civilizaţia geto-dacilor* , vol.I, II, Bucureşti , 1996

E.R.Dodds, *Dialectica spiritului grec*, Bucureşti, 1985

M.Eliade , , *Şamanismul şi tehnicile arhaice ale extazului* , Bucureşti , 1996

Idem *De la Zalmoxis la Gings Khan* , Bucureşti , 1980

Idem *Istoria credinţelor şi ideilor religiose* , vol.II, Bucureşti , 1991

N.Gostar ,*Zalmoxis-Zalmoxis –zeul suprem al dacilor*, în Cercetări istorice , 12-13, 1981-1982, p. 2888-289

H.H.Hubert , *Eseu despre natura şi funcţia sacrificiului , Bucureşti*, 1994,

Leroi-Gourham , *Gestul şi cuvântul* , vol.II, Bucureşti , 1983,

N. Ursulescu, *Dacia în cadrul lumii antice* , Iaşi, 1992,

G. Ory *, Originile creştinismului* ,Bucureşti , 1980

M.Oppermann, *Tracii între Arcul Carpatic şi Marea Egee*, Bucureşti, 1988

V.Pârvan , *Getica* , Bucureşti, 1976

E. Rhode, *Psiche* , Bucureşti, 1985

BDD-A23142 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:04:35 UTC)